

NGHỆ THUẬT TRANG TRÍ TRÊN KIẾN TRÚC VÀ ĐỒ THỜ CHÙA BỒI KHÊ ỨNG DỤNG TRONG DẠY HỌC MÔN MỸ THUẬT

I LÊ VĂN NGỌC

Email: kientrucgiangoc@gmail.com

Học viên K11 - Lý luận và phương pháp dạy học Mỹ thuật - Trường ĐHSP Nghệ thuật Trung ương

DECORATIVE ART ON ARCHITECTURE AND BOI KHE PAGODA WORSHIPING OBJECTS APPLIED IN TEACHING FINE ARTS

TÓM TẮT

ABSTRACT

Trong sự phát triển chung của ngành mỹ thuật, môn Sáng tác thiết kế có vị trí quan trọng, nó bao trùm lên phần lớn các hoạt động thiết kế, quảng cáo đưa ra những định hướng thẩm mỹ cho từng lĩnh vực nhằm hoà nhập với xu thế chung của toàn nhân loại. Hướng dẫn sinh viên thông qua những bài tập cụ thể bằng các giải pháp thiết kế khác nhau; từ đó, các em có được những kiến thức mối liên hệ giữa thẩm mỹ và công năng. Nắm được những nguyên tắc thiết kế và sử dụng thành thạo các phần mềm đồ họa, trong đó cần quan tâm đến các yếu tố đồ họa như màu sắc, bố cục, chữ, hình ảnh... và cách sử dụng các loại chất liệu kết hợp trong thiết kế. Sản phẩm thiết kế cần đảm bảo được cả hai vấn đề về thẩm mỹ và công năng.

Nhằm có được những phương hướng cụ thể sát với yêu cầu của thực tế cho phương pháp giảng dạy môn Sáng tác thiết kế, học viên đã nghiên cứu dựa trên cơ sở những điều kiện có về chương trình, giáo trình, giáo án đã và đang được thực hiện. Dựa vào cơ sở vật chất, đội ngũ giảng viên, trình độ chuyên môn, những khó khăn, thuận lợi và những thành tựu của Khoa Thiết kế đồ họa trường ĐHSP Nghệ thuật TW trong những trở lại đây và các thành tựu đạt được của khoa TKĐH.

Từ khóa: : Sáng tác thiết kế, giảng dạy, môn mỹ thuật

In the general development of the Graphic Design industry, the subject of Design Composition has an important position, it covers most of the design and advertising activities, giving aesthetic orientations for each field. Area in order to integrate with the general trend of the whole humanity. Creative design is an applied art course that provides students with the concepts and skills of commercial graphic design; Guide through specific exercises using different design solutions; thereby, helping students gain knowledge about the relationship between aesthetics and function. Understand the principles of design and proficient use of graphic software, in which it is necessary to pay attention to graphic elements such as color, layout, text, images...and how to use all kinds of materials. Fit in design. Design products need to ensure both aesthetic and functional issues.

In order to get specific directions close to the requirements of reality for teaching methods of Creative Design, students have researched on the basis of the existing conditions of the program, curriculum, lesson plans, and being made. Based on the facilities, lecturers, professional qualifications, difficulties, advantages and achievements of the Faculty of Graphic Design of the Central University of Arts in recent times and the achievements of the Faculty of Graphic Design.

Keywords: *Creative design, teaching, fine arts*

Đặt vấn đề

Chùa Việt là nơi lưu giữ những tác phẩm mỹ thuật truyền thống, mà chủ yếu là điêu khắc và kiến trúc. Chùa Việt có giá trị như một kho tàng vô giá mà nhiều thế hệ nghệ sĩ, nhà nghiên cứu, những người yêu văn hóa nghệ thuật đón nhận.

Bối Khê là một di tích tâm linh nổi tiếng trong số những chùa cổ khu vực đồng bằng sông Hồng. Chùa có giá trị về nhiều mặt: tôn giáo, kiến trúc cổ, mỹ thuật truyền thống. Bối Khê là một di tích còn lưu giữ được tương đối di vật, có niên đại cổ, màu sắc tôn giáo hỗn hợp hấp dẫn với sự tích Đức thánh Bối; nên thu hút sự quan tâm của nhiều nhà nghiên cứu. Bản thân học viên cũng mong muốn tìm hiểu, nghiên cứu nghệ thuật trang trí tại chùa theo phương diện Mỹ thuật là lý do chính để tiến hành nghiên cứu Ứng dụng nghệ thuật trang trí chùa Bối Khê vào dạy học Mỹ thuật nhằm hướng tới đổi mới các bài tập trang trí của học sinh luyện thi vẽ tại trung tâm trước khi thi đại học và đặc biệt là sinh viên học mỹ thuật tại trường ĐHSP Nghệ thuật TW.

1. Nghệ thuật trang trí Kiến trúc và đồ thờ tại chùa Bối Khê

Về mặt ngôn ngữ tạo hình, đặc trưng của nghệ thuật trang trí và điêu khắc hòa quện với nhau, song vẫn nhận ra những nét riêng của mỗi loại hình nghệ thuật trong trang trí kiến trúc chùa Bối Khê.

Điêu khắc trang trí ở chùa Bối Khê khá đa dạng, phong phú thể hiện cả trên Kiến trúc và hệ thống di vật. Trên kiến trúc Tam quan, Tiền đường chạm khắc tập trung ở vì Nách, bẩy Hiên, ván Gió, với các đề tài Tứ linh, hoa lá, sách, bút, tù và, bầu rượu, chim, cá, con vật, hoạt cảnh thầy trò Đường Tăng đi lấy kinh... Các yếu tố hợp thành hoa văn là các dạng thức họa tiết trang trí có nhịp điệu. Trong đó các họa tiết kết hợp các đường nét hình học theo một kiểu nào đó thì nhịp điệu lại nối các họa tiết với nhau thành một khối thống nhất, lặp đi, lặp lại nhiều lần tạo sự hài hòa, nhịp nhàng và thống nhất giữa các yếu tố trong một tác phẩm trang trí.

Những chạm khắc mang phong cách nghệ thuật thời Trần có mặt trên các Bẩy, ván Dong, đầu xà. Rồng trang trí ở các bẩy hiên và ván Dong được thể hiện môi trên kéo dài thành mào, có sừng, răng nanh vuốt cong nhọn, mắt hình xoắn ốc, lông mày hình chữ S nằm ngang, thân có vảy tròn kép. Sản phẩm của điêu khắc trong chùa Bối Khê luôn có tính nghệ thuật và thẩm mỹ của cái đẹp tinh tế trên từng nét khắc của nghệ thuật.

Chùa Bối Khê có những giá trị đặc biệt về lịch sử, kiến trúc cũng như sinh hoạt tôn giáo, tín ngưỡng. Đây là một trong những ngôi chùa hiếm hoi còn giữ

được những cấu kiện, liên kết kiến trúc gỗ cổ nhất (thời Trần) của đồng bằng Bắc Bộ, cùng với chùa Đậu (Thuận Thành, Bắc Ninh), Chùa Thái Lạc (Văn Lâm, Hưng Yên). Chùa đã từng được văn bia ghi lại là một đại danh lam, có cảnh quan đẹp và quy mô lớn, Kiểu thức chùa” trăm gian “. Chùa có sự dung hội nhuần nhuyễn giữa tín ngưỡng bản địa và Phật giáo, vừa thờ Thánh vừa thờ Phật. Việc thờ Quan Âm Nam Hải làm chủ điện Phật ở chùa Bối Khê đã cho thấy nét đặc biệt, điển hình về tín ngưỡng thờ Quan Âm của người Việt.

Nghệ thuật trang trí trên kiến trúc chùa Bối Khê là tổng hòa của nghệ thuật điêu khắc và nghệ thuật trang trí. Về mặt ngôn ngữ tạo hình, đặc trưng của nghệ thuật trang trí và điêu khắc hòa quện với nhau, song vẫn nhận ra những nét riêng của mỗi loại hình.

Ngôn ngữ tạo hình của nghệ thuật trang trí kiến trúc, hệ thống đồ thờ chùa Bối Khê bao gồm cả ngôn ngữ của nghệ thuật trang trí, của nghệ thuật điêu khắc. Trên kết cấu kiến trúc có ngôn ngữ của phù điêu, chạm khắc. Trên trang trí đồ thờ thì có ngôn ngữ của tượng tròn và phù điêu, các mô típ trang trí trong chạm khắc trang trí đồ thờ. Đặc trưng ngôn ngữ tạo hình gồm các yếu tố: Đường nét, hình, mảng, khối, ánh sáng, không gian, chất liệu, kỹ thuật...

2. Ứng dụng họa tiết trang trí kiến trúc và đồ thờ chùa Bối Khê vào dạy học cho sinh viên mỹ thuật

Về mặt mỹ thuật, tượng Thánh Bối là một tác phẩm nghệ thuật điêu khắc đạt yêu cầu thẩm mỹ. Tượng có hình khối nhỏ, đường nét trau chuốt, gợi chứ không tả kĩ. Tư thế và chân dung giống tượng Phật, ngồi trên tòa Giả sơn dễ khiến người xem liên tưởng đến hình ảnh Quán Âm Tọa Sơn, đây là ý tưởng ẩn rất đáng tìm hiểu. So sánh với ngay tượng cùng thờ Thánh Bối ở chùa Trăm gian và các chùa khác cùng loại (chùa Thầy, chùa Keo dưới, chùa Láng) tượng Thánh Bối chùa Bối Khê khác biệt rất nhiều ở sắc tướng nữ tính, trái ngược với nét nam tính ở các chùa cùng thời.

Về giá trị văn hóa, tín ngưỡng, lịch sử mỹ thuật, bản thân là tượng thờ, những pho xuất hiện trong cung Thánh xác định tính chất thờ cúng cho kiến trúc chùa Bối Khê. Đây là nét riêng của nghệ thuật điêu khắc, trang trí tượng thờ của mỹ thuật truyền thống Việt Nam.

Qua tìm hiểu về nghệ thuật điêu khắc và chạm khắc trên kiến trúc và đồ thờ chùa Bối Khê, đặc biệt là các mô típ trang trí học viên nhận thức rõ giá trị tạo hình và ứng dụng vào hướng dẫn các em \ học tập trang trí tại lớp tạo nguồn tại trung tâm luyện thi mỹ thuật.

Qua sự tìm hiểu trên về đồ thờ chùa Bối Khê cho ta thấy ngôi chùa Bối Khê tập hợp nhiều những giá trị

ARTS

về kiến trúc, văn hóa, tôn giáo tín ngưỡng có giá trị về tâm linh, ngoài ra chùa Bối Khê còn lưu giữ những giá trị về tính thẩm mỹ Kiến trúc trang trí chi tiết trên kết cấu toàn bộ chùa cũng như giá trị về trang trí sản phẩm kiến trúc chi tiết trên từng bộ phận của chùa Bối Khê. Các họa tiết này có giá trị thẩm mỹ và lịch sử tôn giáo lưu tồn rất cao nên việc lưu giữ lại giá trị truyền thống văn hóa và sự tinh xảo của trang trí kiến trúc ở chùa Bối Khê là nguồn cảm hứng sáng tạo cho các thế hệ sinh viên mỹ thuật khi học tập, nghiên cứu, sáng tác.

Để học tập và phát huy hiệu quả hơn về sáng tác mỹ thuật, sinh viên cần có: Khả năng quan sát và nhận thức thẩm mỹ; Sinh viên cần chỉ ra được vẻ đẹp tạo hình và cách thức trang trí đường diềm với họa tiết của các thời kỳ lịch sử ở chùa Bối Khê.

Hiểu được nguồn gốc lịch sử và chi tiết từng sản phẩm chạm khắc trên ngôi chùa Bối Khê để nêu được cách kết hợp các họa tiết trang trí và tính liên tục của các sản phẩm tinh hoa xưa để áp dụng tính mỹ thuật vào từng sản phẩm tạo hình. Các họa tiết trang trí trên chùa Bối Khê (thời Trần) được nhiều bạn học sinh, Sinh viên áp dụng rất hiệu quả vào trang trí mỹ thuật, cảm thụ đầu tiên cơ bản nhất mà nhìn thấy được ở các bạn từ những bài tập trang trí.

Sáng tạo và ứng dụng tính thẩm mỹ trong mỹ thuật ứng dụng:

- Tạo được mẫu trang trí đường diềm với họa tiết của các thời đại lịch sử, tiêu biểu là các thời đại ở chùa Bối Khê.

- Mô phỏng tính tổng quát và nhịp điệu, tính tổng thể về cấu trúc và họa tiết trang trí Kiến trúc trên chùa Bối Khê cũng là một phần của sự sáng tạo các sản phẩm ứng dụng trong mỹ thuật.

Có thể ứng dụng họa tiết trang trí chùa Bối Khê đưa vào thiết kế các sản phẩm trang trí, các ấn phẩm văn hóa nghệ thuật. Ví dụ họa tiết hoa sen trên gốm hoa nâu thời Trần là một họa tiết trang trí được sử dụng nhiều trên các cấu kiện kiến trúc gạch gốm chùa Bối Khê, thường được chia thành ô hoặc thành băng để trang trí. Họa tiết ở đây cũng được dùng bút vẽ lên xương đất sau khi đã tráng men và kẻ vạch rồi mới đem nung.

Đề tài trang trí gồm nhiều loại mà trong đó họa tiết hoa sen chiếm số lượng lớn. Họa tiết hoa sen ở đây có loại đơn giản chỉ vẽ vạch mây nét mà thành. Tuy nhiên phần lớn ở đây là loại hoa sen được vẽ theo lối nhìn nghiêng... Từ một cuống hoa ở dưới vươn lên rồi tiếp đến là các cánh hoa đổ ra hai phía bọc quanh một đài gương ở giữa. Hai cánh trên cùng đang ôm lấy gương sen, hai cánh tiếp đã nở vươn rộng ra hai

bên và hai cánh dưới cùng thì đã đổ xuống phía dưới sắp tàn héo. Đơn giản như vậy nhưng vì các cánh sen ở đây không gò bó trong một khuôn mẫu đăng đối nào nên trông rất sinh động. Khi nhìn nhận mạnh tạo một mảng đậm cho một cánh sen, lúc lại nâng cao lướt nhẹ mô tả một chi tiết của cuống hoa hay của búp sen. Mỗi ô một hoa, mỗi hoa một kiểu dáng, thường đứng riêng lẻ một mình hoặc kết hợp với một vài cây cỏ và búp sen. Đặc biệt có đồ án trên một thạp gốm thuộc Bảo tàng Hải Dương, nghệ nhân còn vẽ thêm nhiều búp sen và lá sen. Lá sen ở đây có nhiều kiểu dáng. Có lá bố cục theo lối nhìn chính diện từ trên xuống thành cá mảng tròn to thấy rõ cả chi tiết các gân lá. Có lá bố cục theo kiểu nhìn nghiêng viền của lá uốn lượn sóng. Có lá toàn bộ đã uốn cong xuống phía dưới báo hiệu sắp héo tàn... trông sinh động và hấp dẫn bởi bút pháp có xu hướng trở về hiện thực.

Hướng dẫn sinh viên cách phân tích, đánh giá thẩm mỹ trên cơ sở nguyên lý tạo hình

- Phân tích được sự lặp lại, nhịp điệu, hài hòa về đường nét, hình khối của họa tiết của các thời đại lịch sử lưu tồn lại trong chùa Bối Khê đưa vào ứng dụng trong sản phẩm mỹ thuật và mỹ thuật ứng dụng.

- Có ý thức giữ gìn, phát huy nét đẹp di sản của nghệ thuật dân tộc.

- Phân tích được nguyên lí cân bằng, nhịp điệu và điểm nhấn với hình trang trí trong sản phẩm.

- Có ý thức giữ gìn và phát huy giá trị di sản nghệ thuật dân tộc.

- Phân tích được sự hài hòa về màu sắc, tỉ lệ hình và tính tập trung trong bố cục ngôn ngữ tạo hình trang trí.

- Có ý thức giữ gìn bảo tồn và quảng bá giá trị của di sản văn hóa dân tộc.

Những sản phẩm mỹ thuật sáng tác dựa trên họa tiết trang trí của chùa Bối Khê luôn được thu hút mắt bởi tính thẩm mỹ nghệ thuật.

Chùa Bối Khê là ngôi chùa tổng hợp nhiều di sản văn hóa và nghệ thuật ngôn ngữ tạo hình mang tính Mỹ thuật và Kiến trúc đẹp tinh xảo của nhiều thời đại lịch sử như: Thời Mạc, Thời Nguyễn, Thời Lý, và được trùng tu lớn vào thời Trần, Một ngôi chùa có sự kết hợp tinh hoa của nhiều thời đại lịch sử đáng để chúng ta học hỏi và áp dụng những tinh hoa đó trong việc sáng tạo ngành Mỹ thuật.

Để học tập và ứng dụng hiệu quả sinh viên cần:

+ Tự học: tìm tòi nghiên cứu lịch sử, văn hóa truyền thống dân tộc để giữ gìn và phát huy. Học tập sáng

ARTS

tạo, sưu tầm tư liệu cần thiết cho chủ đề, thực hiện tốt nhiệm vụ được chuyển giao

+ Giải quyết vấn đề: Khả năng diễn giải, phân tích vấn đề, Nghiêm túc thực hiện nhiệm vụ, phát biểu đóng góp ý kiến, tìm ra vấn đề mấu chốt nội dung của nghệ thuật thẩm mỹ cần hướng tới khi ứng dụng nghệ thuật trang trí chùa Bối Khê và thực tiễn.

+ Trao đổi nhóm: Tích cực thảo luận chia sẻ kiến thức và tầm nhìn rộng mở, hợp tác chia sẻ khi làm việc nhóm [PL1, Hình 44a,44b, tr 89].

Vận dụng các nguyên lý ngôn ngữ tạo hình như: Sắp xếp mảng hình trang trí, họa tiết trang trí dân tộc theo các nguyên tắc qua từng thời đại lịch sử còn đọng lại trên chùa Bối Khê: Đối xứng, xen kẽ, nhắc lại, sử dụng mảng hình tự do vào trang trí lên sản phẩm thời trang, logo hay áp phích...Đưa những họa tiết lịch sử truyền thống tinh họa tốt đẹp vào những sản phẩm mỹ thuật ứng dụng là góp phần giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc.

Kết luận

Chùa Bối Khê tên chữ là Đại Bi tự (chữ Hán:大悲寺), chữ bi nguyên nghĩa là "buồn khổ", gắn liền với cụm "đại từ đại bi" hay "từ bi" là ngôn ngữ Phật giáo chỉ lòng thương xót con người vô hạn của Phật. Từ việc nghiên cứu kết cấu kiến trúc và các hình thức bố trí sơ đồ công năng trong chùa Bối Khê, các họa tiết trang trí điêu khắc tác giả muốn chuyển tải những cung bậc cảm xúc khi hướng dẫn sinh viên khai thác những giá trị tạo hình của cha ông trên di tích chùa Bối Khê linh thiêng, cổ kính với cách tiếp cận phù hợp dành cho sinh viên mỹ thuật.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Nguyễn Du Chi (2002), *Hoa văn Việt nam*, Viện Mỹ thuật, Hà Nội.
2. Trần Lâm Biền (1979), *Chùa Bối Khê*, sách tư liệu, Viện Mỹ Thuật, Hà Nội.
3. Trần Lâm Biền, Chu Quang Trứ (1981), *Chùa Bối Khê (Đại Bi Tự - một kiến trúc bắt đầu từ thời Trần)*, sách tư liệu, Viện Mỹ Thuật, Hà Nội.
4. Trần Lâm Biền (2001), *Trang trí trong mỹ thuật truyền thống của người Việt*, Nxb Văn hóa dân tộc, Hà Nội.
5. Trần Lâm Biền (2003), *Đồ thờ trong di tích của người Việt*, Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
6. Nguyễn Tiến Cảnh, Nguyễn Du Chi, Nguyễn Bá Vân, Chu Quang Trứ (1993), *Bản rập họa tiết Mỹ thuật cổ Việt nam*, Viện Mỹ thuật, Hà Nội.
7. Nguyễn Du Chi (2003), *Hoa văn Việt Nam từ thời tiền sử đến nửa đầu thời kì phong kiến*, Trường đại học mỹ thuật Việt Nam, Viện Mĩ thuật, Hà Nội.
8. Phạm Thị Chinh (2007), *Giáo trình mỹ thuật học*, Nxb Đại học Sư phạm, Hà Nội.
9. Nguyễn Thị Minh Nghĩa, Trần Phượng Trinh (2018), *Kiến trúc chùa Việt nam*, Nxb Văn hóa dân tộc.
10. Nguyễn Phi Hoanh (1978), *Lược sử Mỹ thuật Việt Nam*, Nxb Khoa học xã hội, Hà Nội.
11. Hội đồng Quốc gia chỉ đạo biên soạn Từ điển bách khoa Việt Nam (2003), *Từ điển bách khoa Việt Nam*, Nxb Từ điển Bách Khoa, Hà Nội.
12. Hoàng Văn Khoán (chủ biên) (2000), *Văn hóa Lý Trần, nghệ thuật kiến trúc và điêu khắc chùa tháp*, Viện văn hóa và Nxb Văn hóa thông tin, Hà Nội.
13. Vũ Tam Lang (1998), *Kiến trúc cổ Việt Nam*, Nxb Xây dựng, Hà Nội.